

Korsnäsberget har förutom sina intressanta fornlämningar stort värde som rekreationsplats för kyrkbyborna.

Historiska spår och särskilt viktiga miljöer

Förekomsten av historiska spår och miljövärden som vi anser väsentliga för Kyrkbyns särart och kvalitet, har markerats i kartredovisningen (fig.13).

Redovisningen ger en fingervisning om särskilt strategiska och känsliga delar i kulturlandskapet och skall användas som ett komplement till övriga beskrivningar och synpunkter.

Vi har delat in de markerade områdena/platserna i:

- historiska miljöer och byggnader
- upplevelsekvaiteter av estetisk, symbolisk och känslomässig natur
- miljöer med social kvalitet

I de flesta fall sammanfaller flera aspekter, men vanligen med dominans för något enskilt kriterium, som vi då angivit i kartredovisningen. Kartmarkering innebär en anmodan om uppmärksamhet, hänsynstagande, pietetsfull vård eller förbättring av den yttre miljön.

DELOMRÅDES-REDOVISNING

Inledning

Vi skall i detta avsnitt fördjupa förtrogenheten med olika delområden, vad som är specifikt och utmärkande för respektive område och vilka kvaliteter som bör bevaras och utvecklas. Av detta följer också ställningstaganden för eller emot olika utvecklingsmöjligheter.

Efter en inledande beskrivning av respektive delområdes historiska innehåll och övriga kulturkvaliteter, pekar vi ut de fysiska komponenter och aspekter som bygger upp dessa värden. Här anger vi också vilka hänsynstaganden som bör råda i resp. område och på vilket sätt dessa intressen kan tillgodoses.

Avgränsningen av de tre delområdena har gjorts rent geografiskt:

- Norra Kyrkbyn
- Centrum
- Södra Kyrkbyn

Norra Kyrkbyn

Delområdet omfattar Enbacken-Lillheden i norr och avgränsas i söder av Stationsvägen och Torget. Kalkbacken ingår även i området (fig.15).

Kultur- och miljövärden

Gammal jordbrukskultur

I norra delen av området dominerar odlingslandskapet medan bebyggelsen tätar i söder, ner mot centrum. Området har prägel av både jordbruks- och bruksmiljö. Här bröts marken upp för odling redan på 1400- och 1500-talen.

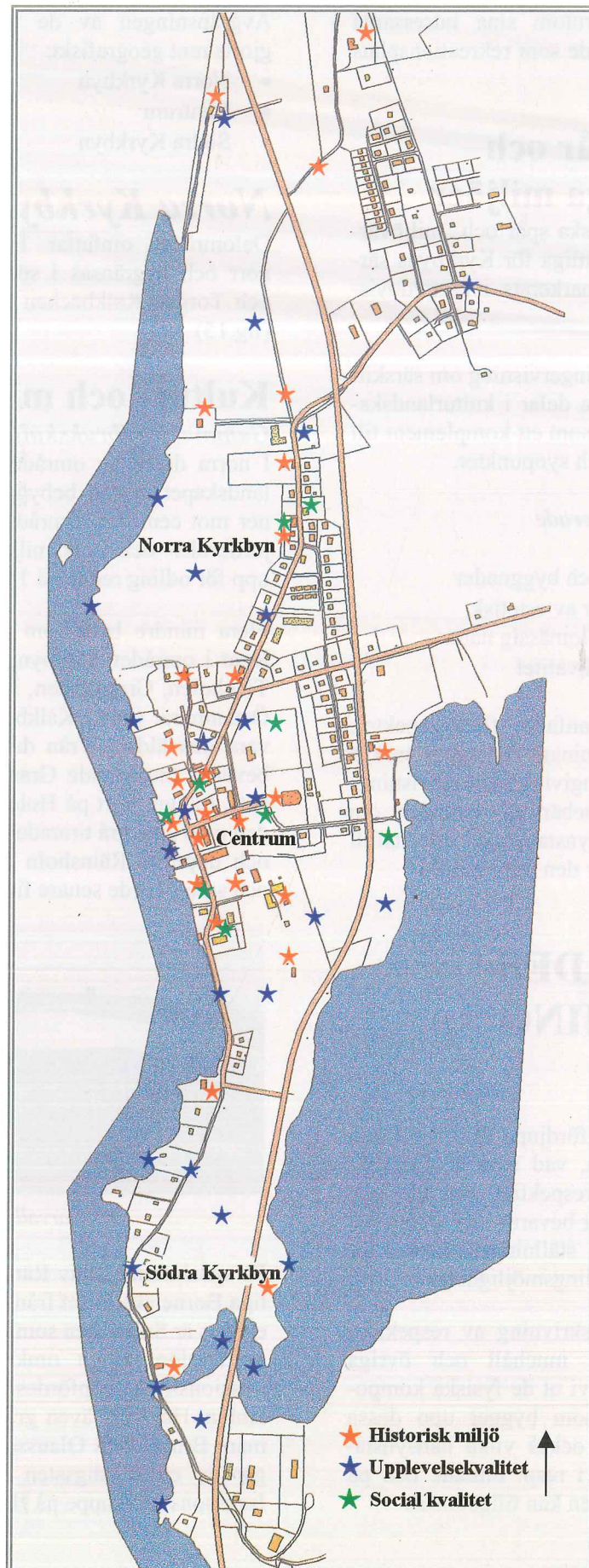
Flera mindre byar som nu är försvunna har legat i området; Hedbyn, Hägnan, Morgärdet, Tickholen, Groggården, Rämsholn, Backa och Östanmyra (nuv. Kalkbacken). Backa torde vara den äldsta. Från denna by finns ett hus bevarat. (nuvarande Grangärde Rör & Fastighet). Längre bort på Holen har vi Kalvarsgården med sina grå timrade uthus från 1700-talet, och uppe på Rämsholn fanns förr kyrkstallar och smedjor (de senare finns kvar som ruiner).

12. Karvallsgården

På sydsluttningen av Rämsholn ligger det ståtliga Bornerska huset från 1865. Ett annat vackert hus är Solbacken som ligger vid norra delen av Bysjön, byggt omkring sekelskiftet. En missionskyrka uppfördes på 1800-talet uppe på Holen. Här gick även gränsen mellan Nyhammars Bruks- och Olaussons ägor, vilket framgår av en rågångssten som finns på Karin Isakssons gård uppe på Holen.

Grangärde Kyrkby – på ett näs mellan sjöarna

13. Historiska spår och särskilt viktiga miljöer

16. Utsikt från kyrktornet med torgbebyggelsen till höger i bild

Odlingslandskapet lever vidare genom en firma i bärodlingsbranschen som förutom odlingarna även förädlar produkterna.

Möjligheter till nybyggnation av bostäder kan ske vid Lillheden där kommunen tidigare exploaterat. Eventuell nybyggnation skall ske med hänsyn till miljön och tidigare bebyggelse.

Observanda och åtgärdsförslag

- Rämsholn, ett vackert område med historisk bakgrund, bör ej bebyggas. I stället vore det önskvärt att området slyröjdes och ruinerna efter smedjorna städades upp och skyddades mot ytterligare förfall. Detta förutsätter överenskommelse med markägaren.
- Det är viktigt att odlingsmarkerna hålls öppna och att de äldre husen i området bevaras.
- Karvallsgården är i stort behov av renovering.

Centrum

Området omfattar Torget och Stationsvägen i norr och avgränsas i söder av vägen mellan Myggnäset och reningsverket (fig.20).

Kultur- och miljövården

Värdefull kulturmiljö

Området har ett mycket stort kulturhistoriskt intresse då det finns ett tjugotal byggnader av historiskt värde. Det unika är att så mycket av

den gamla bebyggelsen bevarats och används fortfarande. Området är rikt på varierande byggnadsstilar från olika epoker. Sammantaget utgör området en mycket värdefull kulturmiljö.

Bland de värdefulla byggnaderna och miljöerna märks bl.a. den vackra kyrkan med anor från 1400-talet, prästgården som fanns redan 1628, torget med anor från medeltiden.

Vidare uppmärksammas Gästgivaregården som tidigare fungerade som tingshus och skola, Sockenstugan med sin 20-tals-klassicismiska stil, Grangärde Herrgård som tillhört Nyhammars Bruk samt de Widikssonska och Olaussonska husen och de bägge sjömagasinen.

17. Gästis / Grangärdegården

Historiska minnen och vackra vyer

Med sin vackra inplacering mellan sjöarna ger området en fin upplevelsemiljö för både bybor och turister. Här ryms minnen från en gången storhetstid som kan inspirera till ett djupare intresse för byns historia. Alla vackra kulturhus i ljusa färgtoner skänker dignitet åt byn med kyrkan som ståtligt blickfång.

Odlingslandskapet söder om kyrkan med sina åkerholmar ger naturupplevelser av stort värde. Den gamla byvägen längs stranden av Bysjön lockar till promenader med vackra och stämningsfulla vyer både till sjöss och land. Området innehåller viktiga symbolvärden för oss Grangärdebor med alla sina byggnader och platser som kan berätta om Grangärdebygdens historia. Kyrkan, torget och platsen Sockenstugan-Gästis har utgjort och utgör fortfarande viktiga knutpunkter för Grangärdeborna.

8. Widikssonska huset

Omvårdnad och nyttjande

Särskild hänsyn

Området är klassat som "Lokalt intresse A" i Ludvika Kommuns kulturmiljövårdsprogram och klass 2 i naturvårdsinventeringen. Vid sidan av det stora antalet värdefulla byggnader finns inom området ett antal fornlämningar som bl.a. berättar om historiska händelser. Här bör särskilt noteras klockgropen under Söråkersladan där man efter branden i kyrkan 1716 göt nya klockor. Där har även gjutits klockor till Dala-Floda, Hedemora, Lima, Malung och Äppelbo kyrkor. Det måste ha varit ett intressant skådespel för Grangärdeborna!

Områden, byggnader och lämningar som särskilt bör uppmärksammas med hänsyn till deras kulturhistoriska värden (K) och/eller betydelse för miljön (M) markerade på kartan i fig.20:

- K1 Kyrkan/ Kyrkogården
- K2 Prästgården
- K3 Sockenstugan
- K4 Finnstugan
- K5 Gästgivaregården
- K6 Post & Polishuset
- K7 Åhmanska gården
- K8 Herrgårdens tjänstebostad
- K9 Herrgården med tillhörande byggnad vid Bysjöstranden
- K10 Iskällaren
- K11 Olaussonska ladugården
- K12 Våghuset
- K13 Widikssonska och Olaussonska
- K14 Gotthards fastigheter
- K15 Torget med byggnader
- K16 Bobergska fastigheten
- K17 Tiondelsladan
- K18 Sockenladan
- K19 Ladugård, uthus /prostgården

- K20 Söråkersladan
- K21 Sjömagasinen
- K22 Raä G9/ minnessten
- K23 Raä G11/ Gjuten håll
- K24 Raä G69/ Klockgropen
- K25 Bobergska klockgården
- K26 Mockfjärdshus 60-tal
- K27 Förhistorisk järnbearbetning (spår)

- M1 Sörå kern med ladan
- M2 Gamla landsvägen
- M3 Området kring Gästis och Sockenstugan
- M4 Platsen vid sjömagasinen
- M5 Prästgårdsområdet
- M6 Utsikt över Björken

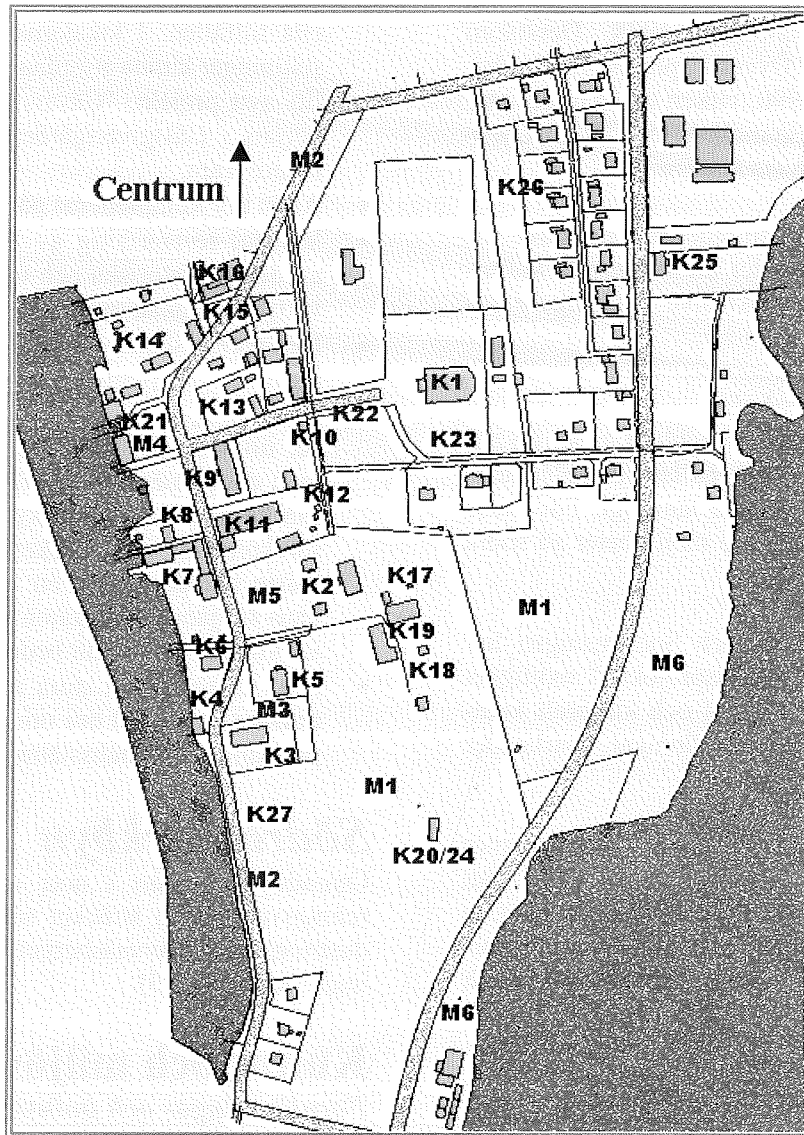

19. Sörå kern med kyrkan i fonden

Regleringar

Längs Bysjöns och Björkens stränder gäller strandskydd intill 100 meter (i något fall mer) från strandlinjen, enligt naturvårdslagen. Längs väg 247 råder byggförbud enligt §47 i väglagen. Lövträden inom området som är planterade i enkla eller dubbla rader är biotopskyddade enligt NVF § 19a. Se vidare naturvårdskapitlet.

Grangärde kyrka, som är särskilt värdefull ur både historisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt, är skyddad genom kulturminneslagen. På grund av den värdefulla kulturmiljön krävs det myndighetstillstånd för ingrepp.

20. Områden, byggnader och lämningar som kräver särskild kulturhistorisk omvårdnad och miljöhänsyn

Kyrkoherdebostället har särskilda skyddsföreskrifter enligt § 12 kapitel 41 i kyrkolagen, 1992. Stora sjömagasinet är föremål för utredning om byggnadsminnesförklaring.

Detaljplanen från 1965 gäller fortfarande med följande undantag;

Saxhyttan 4:193

Inom fastigheten avser Grangärde-Grängsbergs Kyrkliga Samfällighet låta uppföra ny församlingsgård. Ny detaljplan har upprättats 1996.

Saxhyttan 4:177

Detaljplan från 1993 över fastigheten (den gamla ladugården mitt emot hotellet) med tillhörande byggnader på området. I planen anges handel och hantverk (småindustri) och q-märkning vilket innebär att en ändring av byggnaderna inte får förvanska dess karaktär eller anpassning till omgivningen.

Gamla skolan

Detaljplan från 1973 över området (öster om väg 247).

Grangärde Kyrkby

Områdesplan är upprättat 1978. Dessutom berörs kyrkbyn av Översiktsplanen för Ludvika kommun från 1990, vilken nu är under omarbetning (Samrådshandling maj 2000; *Översiktsplan 2000 Ludvika kommun*).

Ny detaljplan eller områdesbestämmelser för hela området behövs för att säkerställa kultur- och miljövärden, inklusive ytterligare q-märkningar.

Utvecklingsmöjligheter

Viktigt för en positiv utveckling är att de näringar som finns kan bibehållas och helst utökas. Industriprojekt är inte lämpligt. För dessa verksamheter finns bättre möjligheter på södra industriområdet.

Området kring Gästis och Sockenstugan har med det pågående "Gästisprojektet" möjlighet att utvecklas till en social och kulturell knutpunkt i bygden med utställningar, marknader m.m.

Med Grangärde Ting (se längre fram) kommer säkert en hel del nya förslag och idéer som driver på utvecklingen i positiv riktning. Om innevånarna i bygden låter sin kreativitet arbeta så finns möjligheter att påverka saker och ting till det bättre.

Observanda och åtgärdsförslag

- Vid en framtida ombyggnad av torget i Kyrkbyn vore det önskvärt med träd och planteringar och en springbrunn för att göra platsen vackrare. En offentlig toalett borde också ges hög prioritet. Omgestaltningen av torget i 50-talskostym i samband med en filminspelning under 1999 har gett en del idéer som bör tillvaratas.
- Vissa byggnader borde kunna nyttjas bättre t.ex. Finnstugan nere vid Bysjöstranden. En idé vore att inrätta en kaffeservering sommartid på platsen, där gästerna kunde sitta och njuta av det vackra sjölandskapet.
- Utrymmet i Gästgivaregården eller Sockenstugan borde få disponeras av hembygdsföreningen för arkivering av dokument och foton. De fornminnen som upphittats i bygden och som nu finns på Dalarnas Museum i Falun kunde ev. beredas

plats i dessa lokaler för att visas vid speciella tillfällen. I lokalerna skulle även utställningar kunna anordnas.

- Ett nytt projekt, "Gästisprojektet" har påbörjats i Gästgiverigården. Mer om detta längre fram.
- Allén bör kompletteras på Kyrkvägen.
- Varsam restaurering av Söråkersladan så att denna historiska och upplevelsemässigt viktiga byggnad ej förfaller.
- Den gamla sockenladan är i stort behov av åtgärder, ev. flyttning inom byn.
- Utvecklingen i framtiden är svår att förutse, till viss del beroende på hur det går med det planerade bygget av den nya församlingsgården. Vissa kyrkliga aktiviteter förekommer i Enbackens skola, vilket måste betraktas som en nödlösning. Kyrkans skiljande från staten gör också att utvecklingen är svår att bedöma.
- Med tanke på det stora intresset för folkmusik så vore det bra om Kyrkbyn fick en permanent spelmansstämma.

Södra Kyrkbyn

Området avgränsas i norr av garveriet och reningsverket och sträcker sig söderut till industriområdet. Korsnäsberget och Knutsgärdet ingår också (fig.23).

Kultur och miljövärden

Fornlämningar och industrier

Området har glesare bebyggelse än de övriga delområdena. Inte desto mindre finns här flera hus av historiskt värde samt fornlämningar.

Bebyggelsen i övrigt består av villor, varav en del från 1930-talet. I söder mot Korsnäsberget ligger industribyggnader. Vidare har vi Knutsgärdet där en by legat under medeltiden vid Bysjöns strand.

På Korsnäsberget nere vid Björkens strand finns de tidigare omtalade fornlämningar som gett oss värdefulla rön om forna tider. Sammantaget utgör även detta område en viktig länk i Kyrkbyns historia.

Vid Kaplansnoret som förbinder Bysjön och Björken ligger Kaplansgården. Detta är en historisk plats där kyrkbyns enda hytta fanns i början av 1600-talet. Efter hyttans nedläggning byggdes Kaplansgården 1644, men 1716 hade